

ישיבת הכותל - ירושלים
שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א
לפרשת האזינו תשס"ו
"אור זרוע לצדיק" - בתורה!

לדעת הלכה מדוייקת

לאחר שירת האזינו אומר משה אל ישראל: "ש'ימו לב בכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום... כי לא דבר רק הוא מכם, כי הוא חייכם" (דברים לב, מו-מז). משה רבינו מדריך כאן את ישראל, לתת לתורה את מלוא תשומת הלב, לא ללמוד אותה בשטחיות, אלא עם כל תשומת הלב. הרי כשמכניסים תרופה, הרוקח צריך לדעת, שלפעמים כמה מיליגרם יותר מדי זה מסוכן, וכמה מיליגרם פחות מדי זה לא יועיל. צריך א"כ לשים לב היטב, שלא להוסיף ושלא לגרוע מאומה מן הכמות הנדרשת. כך גם במצוות. "לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו". ה' נתן לנו רפואה בדוקה. אם אתה לוקח ממנה בדיוק כפי שאמר לך, זה טוב. אבל אם תיקח יותר מדי או פחות מדי, זה לא טוב. צריך לדעת הלכה מדוייקת. כמובן שלא תמיד אנו יודעים, לפעמים צריך להחמיר ולעשות קצת יותר או קצת פחות, אבל בעצם התורה רוצה שתדע ותעשה בדיוק כמו שצריך.

על הלכות שבת אמרו חז"ל, שהן כהררים התלויין בשערה (חגיגה י, א). לפעמים בגלל הבדל קטן הדין יכול להשתנות מחיוב סקילה לפטור, או להיתר, או אפילו למצוה. אדם ברר איזה מאכל בשעת הסעודה באופן המותר - הרי זה קיים מצות עונג שבת. אבל אם ברר באופן האסור, הרי זה חילל שבת ר"ל וחייב חטאת. כך גם בנושאים אחרים בתורה. למשל - דיני ממונות. פרט קטן יכול לשנות את הדין, אם החפץ שייך לראובן או לשמעון. למשל, אם ראובן רוצה לקנות חפץ משמעון בהגבהה, יש מחלוקת אם צריך להגביהו שלשה טפחים או טפח אחד (ש"ע ח"מ סי' קצ"ח ס"ב). נתייחס לדעה הראשונה, שצריך להגביה ג' טפחים. לפי דעה זו, אם הגביה קצת פחות מג' טפחים, לא קנה את החפץ. הרי שהבדל קטן משנה את הדין אם החפץ שייך לראובן או לשמעון. ואם אח"כ ראובן קידש אשה בחפץ זה, תהיה נפקא מינה בזה גם לדיני עריות החמורים, לקבוע אם אשה זו היא אשת איש או לא. הרי שבדברים קטנים משתנה הדין. אם אינך מדקדק ואינך יורד לעמקן של ההלכות, סימן שאינך מאמין בהן, שהן דבר ריק בעיניך. אם היית מבין עד כמה הדברים חשובים, עד כמה הן "הררים תלויין בשערה", היית מדקדק לדעת היטב. בדברים אחרים שבעולם, ישנם לפעמים הבדלים מסויימים בהערכת הדבר. למשל, אם אדם רוצה לקנות

קרקע, הוא פונה לשמאי מקרקעין שיעריך אותה. יתכן שיהיה הבדל בהערכה בין שמאי זה לשמאי אחר. שמאי אחד יאמר שהקרקע שווה מאה זוז, ושמאי אחר יעריך אותה כשווה רק תשעים זוז. יתכנו הבדלים בשומות. אבל הבדלים אלו יתכנו רק עד גבול מסויים. לא מסתבר שיהיו הבדלים קיצוניים מאד. אבל כאן משה רבנו אומר: "כי לא דבר רק הוא מכם, כי הוא חייכם". כמה שווים החיים? החיים הרי שוים בלי סוף! "כל אשר לְאִישׁ יתֵן בְּעַד נַפְשׁוֹ" (איוב ב, ד). אם יהיו לאדם מליארד שקלים ויהיה בסכנת נפשות, יתן גם מליארד שקלים כדי להציל את עצמו. בתורה השאלה היא א"כ לא אם היא שווה תשעים או מאה, אלא אם היא שווה כמו כל החיים, "כי הוא חייכם", או שהיא "דבר רק הוא מכם", שאינה שווה כלום ח"ו. אם אתה מאמין שהתורה היא אלקית ושה' נתן לנו אותה לטובתנו, שהיא חיינו בעוה"ז ובעוה"ב, אז היא שווה כל הון שבעולם. "כל הַפְּצִיִּים לֹא יִשְׁוּוּ בָהּ" (משלי ח, יא). אבל אם אינך מאמין בזה, אז באמת "דבר רק הוא מכם". למה לקנות מזווה ולהדביק אותה על הפתח? עדיף לשים "רב בריח", הוא ישמור על הבית הרבה יותר טוב. אצל מי שאינו מאמין, המזווה היא דבר ריק, חבל לבזבז עליה כסף. רק מי שמאמין, מבין שכדאי לרכוש מזווה מהודרת ככל האפשר (לפי גדריה ההלכה, עד כמה חייבים להוציא כסף בשביל הידור מצוה). הבדלי השומה כאן הם בלי גבול. או שזה ריק לגמרי, לא שווה כלום, או שזה שווה הכל. אין כאן דרך בְּיָנִים, לומר: "אני מאמין בתורה, אבל גם דברים אחרים חשובים". או שאתה מבין שהתורה "היא חייכם", שווה כמו כל החיים, או שאינך מבין זאת, ואז "דבר רק הוא מכם".

החוטא אינו נשכר כלום

אנו עומדים להתוודות ביום הכפורים על ש"סרנו ממצוותיך וממשפטיך הטובים ולא שווה לנו". אנו צריכים להגיע להכרה ברורה, שכל מה שעשינו שלא כתורה וכהלכה - לא היה שווה כלום. לא שהיה עדיף לשמור תורה, ובדיעבד לא נורא אם עשיתי קצת אחרת, אלא מעשים שהם נגד התורה - "לא שווה לנו", גם אם נדמה לנו שהשגנו משהו על יד המעשים האלו. חז"ל הרי אמרו: "מיום שחרב בית המקדש, אין לו לקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח, א). מה הכוונה בזה? אמר פעם ספדן אחד (בהספד שנשא

היה אכפת להם יותר שהסכין תהיה טהורה, מאשר שיהודי נרצח בבית ה'. הגמרא מסתפקת (שם, ב), כיצד הגיעו למצב כזה, שהיתה "קשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים". האם שפיכות דמים היא שהזדלזה אצלם, או שטהרת כלים נהיתה חמורה אצלם באופן מיוחד. הגמ' מוכיחה בסופו של דבר, ששפיכות דמים היא שהזדלזה אצלם. ומ"מ אמר מו"ר הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל: גם כשהגמ' העלתה את האפשרות שטהרת כלים היא שנהיתה חמורה אצלם, לא היתה כוונתה לומר, שבאופן זה אין שום פגם. גם מצב בו טהרת כלים היא שנעשתה חמורה עד כדי כך "שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים", אינו מצב שפיר, כי גם מצב זה הוא סילוף התורה, ובסופו של דבר גם ממנו מגיעים לכך ששפיכות דמים מזדלזלת (באופן יחסי). יש ג' ס' י' ו' ת' בתורה. צריך לדעת מה חמור ומה קל, איזה דין הוא מדאורייתא, איזה מדרבנן ואיזה אינו אלא מנהג, ואם מגבירים את ערך טהרת כלים יותר מערך שפיכות דמים, אפילו בלי לזלזל בשפיכות דמים - שבה ימשיכו להזהר כמו שנוהרו עד היום, אלא שבטהרת כלים יחמירו חומרות על גבי חומרות - גם זו עקירת התורה! שהרי על פי התורה שניתנה לנו, חיי יהודי קודמים לטהרת כלים, ולא להפך. ותורה שבה טהרת כלים חמורה מחיי יהודי איננה תורת ה', אלא תורה אחרת.

בתקיעות למשל, קשה לדעת על כל דבר ודבר אם חיובו מדאורייתא, מדרבנן או מצד המנהג. ממילא ראוי להתנות, שמה שהוא מדאורייתא אני מתכוון לצאת בו מדאורייתא, ומה שהוא מדרבנן אני מתכוון לצאת בו מדרבנן, ומה שהוא מנהג אני מתכוון לצאת בו מצד המנהג. בקריאת שמע, יש חלקים שהם מדאורייתא ויש שאינם אלא מדרבנן, יש הרבה שיטות בקריאת שמע מה מדאורייתא ומה אינו מדאורייתא, ממילא גם בקריאת שמע ראוי להתנות שמה שהוא מדאורייתא אני מתכוון לצאת בו מדאורייתא, ומה שהוא מדרבנן אני מתכוון לצאת בו מדרבנן, מפני שאיני יודע להכריע בין השיטות השונות. אבל לא להוסיף על דבר אחד על חשבון דבר אחר. מי שאומר שבשבילו עיקר התורה הוא דבר מסויים, זו איננה תורת ה'. זה דבר ריק. כי רק התורה "שווה לנו", ולא שום דבר אחר.

אור זרוע לצדיק

מנהג אצלנו להתחיל את תפילת יום הכפורים בפסוק "אור זרוע לצדיק". היכן זרוע האור לצדיק? - בתורה! זהו אותו אור שברא הקב"ה ביום הראשון, ושארם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, וגנוזו הקב"ה לצדיקים (חגיגה יב, א). והיכן גנוזו? - בתורה! (ע"י השמטות הזוהר ח"א רסד, א) ממילא, הצדיק שעוסק בתורה לשמה, יכול ליטול

על מו"ר הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל), שאין הכוונה בזה שיש הרבה אמות בעולם, ומתוכן לא נמצא הקב"ה אלא בארבע אמות של הלכה. אלא הכוונה היא, שכל העולם כולו אינו אלא "ארבע אמות של הלכה", וכל מה שהוא מחוץ להלכה אינו אלא דמיון, ואינו קיים במציאות כלל. נדמה לבני אדם שישנו עולם גם מחוץ להלכה, אבל האמת היא שמה שאינו מעוגן בהלכה אינו אלא הבל ותוהו ודמיון. אינני בטוח שזהו הפשט בגמרא הנ"ל, אבל הרעיון הוא אמיתי מאד. ממילא, כל מעשה שאינו מעוגן בהלכה, חוץ ממה שהוא אסור, הוא אינו יכול להביא לנו כל תועלת - "ולא שווה לנו".

חוץ ממה שצריך לדעת מה אסור ומה מותר על פי התורה, יש עוד לדעת - גם בתוך התחום המותר - מה המשקל היחסי של כל דבר ודבר, מה חמור יותר ומה חמור פחות. חושבני שמשל לדבר הזה נמצא במה שאנו אומרים בכל יום על הקטורת: "פטום הקטורת - הצרי והציפורן והחלבנה והלבונה, משקל שבעים שבעים מנה, מור וקציעה... ששה עשר... ואם חיסר אחת מכל סממניה חייב מיתה" (כריתות ו,א). מה יהיה אם לא יחסיר כלום ממנין הסממנים, גם מן השיעור של כל אחד מן הסממנים לא יחסיר, רק שעל אחד הסממנים יוסיף משהו? למשל: במקום שבעים מנה צרי, יתן בקטורת שמונים מנה. לכאורה - תבוא עליו ברכה, שהרי נתן יותר ממה שחייב לתת. אבל לאמיתו של דבר אין זה כך. קטורת זו תהיה פסולה. מדוע? מפני שמעשה הקטורת השלם בנוי על יחסיות הכוחות שבין הסממנים השונים, ובהגדלת חלקו של אחד הסממנים בתערובת, פוחתת ממילא השפעתם של הסממנים האחרים. חז"ל קבעו את משקלו המדויק של כל סממן וסממן בקטורת, מפני שראו על פי חכמת המרקחת, שביחס משקלים זה יתקבל הריח הטוב ביותר שיכול להיות. ממילא אם בא מישוה ומגדיל את כמות אחד הסממנים, משתנה כל היחסיות ונפגם ריח הקטורת, ועל כל פנים לא זה הוא הריח שהתורה רצתה. כך גם בתורה. צריך לדעת לא רק מה מותר ומה אסור, אלא גם מה חמור יותר ומה חמור פחות. אם אדם אינו שומר על יחסיות נכונה בין מצוות התורה, זוהי קטורת פסולה.

הגמרא מביאה בענין זה מעשה נורא בשני כהנים שרצו על פְּקֹשׁ המזבח, להתחרות ביניהם מי יקדים את חברו ויזכה במצות הרמת הדשן. הכהן שהפסיד בתחרות כעס מאד, לקח סכין ונעץ בלב חברו! כולם נבהלו מאד. שפיכות דמים! ועוד במקדש! עמד ר' צדוק והתחיל לדבר דברים נוראים על מה שקרה. רץ אביו של הפצוע אל בנו, ומצא אותו כשהוא מפרפר. עמד ואמר: "ברוך השם! עדין בני מפרפר, ולא נטמאה הסכין!"... אומרת על כך הגמרא: "ללמדך שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים" (יומא כג, א).

שעד כמה שניתן צריכים אנו בעצמנו לתקן את העבירות שלנו, אלא שלמעשה יש רק עבירה אחת שאנו יכולים לתקן אותה למפרע, והיא - מה שנכשלנו בעניני נדרים. עברה זו יש בידנו לתקן למפרע ע"י התרת נדרים. ע"י התרת נדרים אנו מתקנים למפרע את כל מה שנכשלנו בעניני נדרים, ולגבי שאר העבירות אין לנו ברירה אלא לסמוך על הקב"ה שיהפוך לנו אותן לזכויות. יש עוד טעם אחר יותר פשוט, מפני שביום הכפורים כלם נמצאים בבית הכנסת, ואז קל יותר להתיר לכל עדת בני ישראל (זה הטעם שהראשונים כתבו לומר כל נדרי) אבל לפי מה שאמרנו, גם זו סיבה לומר כל נדרי בתחילת תפילת יום הכפורים, כי גם התרת נדרים צריכה את האור המיוחד של "מסוף העולם ועד סופו", שהחטא שאני מתחרט היום על הנדר, תעקור למפרע את הנדר מאתמול. כל זה הוא מכח האור הגנוז, "אור זרוע לצדיק", שהוא מעל גבולות הזמן.

הזמן עצמו גם הוא בריאה. אבל חז"ל אמרו שתשובה נבראה לפני בריאת העולם (פסחים נד, א), ועל כן היא מעבר לגבולות הזמן. מתי נברא הזמן? באיזה שלב של הבריאה? - מיד בהתחלה! התורה אומרת: "בראשית ברא אלקים", כלומר: בראשית הזמן, בנקודה הראשונה של הזמן, ברא אלקים את השמים ואת הארץ. לפני זה לא היה מושג של זמן. גם אם חז"ל אמרו שהתורה נבראה אלפים שנה לפני בריאת העולם (שהש"ר ה, ע), אלו הם דברים נסתרים, זה לא כפשוטו. לא היה מושג של "אלפים שנה" לפני בריאת העולם. הזמן הוא בריאה, ויום הכפורים הוא מעבר לבריאה, ולכן גם תשובה היא מעבר לבריאה - נבראה לפני בריאת העולם. צריך לדעת, שכל האור הגנוז כלול בתורה. אין אור שאינו כלול בתורה. לכן עתניאל בן קנז ושאר חכמים, יכולים למצוא בתורה גם הלכה למשה מסיני. הגמרא אומרת ששלושת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה, ואת כולן החזיר עתניאל בן קנז בפילפולו (תמורה טז, א). מפני שאם יגעים בתורה, אפשר למצוא בה רמז גם להלכות שנמסרו למשה בסיני בעל פה. הירושלמי אומר על הפסוק "כי לא דבר רק הוא מכם", שאם יגעים בתורה, יכולים ב"ד למצוא רמז בתורה גם לדברים שהם הלכה למשה מסיני (יר' פאה פ"א ה"א). מדוע אפוא אנו קוראים להם "הלכה למשה מסיני"? כי הרמז הוא דק, לא שקוף כל כך. הלכות שנלמדות בקלות בשלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן, נקראות תורה שבעל פה. ודברים שהרמז להם דק יותר, נקראים הלכה למשה מסיני, שצריך כבר לעמול הרבה כדי למצוא את הרמז להם בתורה. אבל מי שמוסר נפשו על התורה, ימצא גם את ההלכה למשה מסיני בתוך התורה שבכתב. לכן אמרו חז"ל שחכם עדיף מנביא (ב"ב יב, א), שחכם יכול לכוון מדעתו להלכה למשה מסיני. בדבר זה הוא קרוב

מתוכה את האור הגנוז בה, ובאמצעותו הוא יכול לראות דברים שאחרים אינם יכולים לראות.

זוהי, אולי, כוונת חז"ל במה שאמרו: "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה" (אבות פ"ו מ"א). מה פירוש "זוכה לדברים הרבה"? כמדומני שהפירוש הוא, שמתוך התורה הוא יכול להבין גם דברים שלא למד. ידוע, למשל, שהחזון אי"ש היה אומר לחולים באיזה אופן יש לעשות להם ניתוח מסויים, גם ניתוחים מסובכים מאד, לפעמים גם בניגוד להוראות הרופאים. לאחר מעשה היו רואים שהצדק היה עמו, ואילמלא שהיו עושים כדבריו הניתוח לא היה מצליח. אצלי במשפחה היה ילד בן שנתיים שהיה חולה במחלה הידועה (ל"ע) והרופאים רצו לנתחו, ואמרו שגם אם ינתחוהו יחיה רק ארבע שנים. החזון איש אמר לנתחו, וברך אותו, והיה עוד רב אחד שעשה לו גם שינוי השם, והוא חי אח"כ יותר משלושים שנה! מנין ידע החזון איש ליעץ בזה? הרי מעולם לא למד רפואה באוניברסיטה? אלא שמתוך ה"תורה לשמה" שלמד הגיע לידיעות מופלגות גם בחכמת הרפואה, ידיעות שאפילו הרופאים לא ידעו אותן. מפני שכל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, גם לדברים שלא למד. כיון שהתורה היא אור, "אור זרוע לצדיק", והזוכה לאור זה רואה בו מסוף העולם ועד סופו, התורה "מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים" (אבות שם), הוא עליון על הכל, כל העולם פרוס לפניו כמפה, והכל גלוי לפניו.

טעם אחר שאפשר לומר לאמירת הפסוק "אור זרוע לצדיק" בתחילת תפילת יום הכפורים, מפני שאור קדושת יום הכפורים הוא מְעִין אותו אור שזרוע לצדיק, שהוא מעל הזמן ומעל המקום (אשר על כן אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו). גם יום הכפורים פועל מעל הזמן. אם זוכים לעשות בו תשובה כראוי, בלב שלם, הוא הופך את כל הזדונות שעברנו בעבר לזכויות. אמנם תשובה מועילה גם בשאר ימות השנה, אבל היום המיוחד לתשובה הוא יום הכפורים, שפועל מעבר לגבולות הזמן, והופך את העבירות שעברנו בעבר לזכויות. איך אפשר לפעול למפרע? בכל התורה אי אפשר לפעול למפרע. לקדש אשה - אפשר רק באופן שתהיה מקודשת מרגע זה והלאה, או רק בעוד שלושים יום או יותר (קדושין נח, ב), אבל אי אפשר לקדש אותה באופן שתהיה מקודשת מאתמול. וכן למכור בית - אפשר רק מכאן ולהבא. אי אפשר לעשות קנין שיפעל כך שהמכר יחול מאתמול. רק בשני דברים אפשר לפעול למפרע ולשנות את העבר: בתשובה ובהתרת נדרים. לכן, אולי, אומרים "כל נדרי" בתחילת תפילת יום הכפורים. אמנם שמעתי ממו"ר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל טעם למה אומרים "כל נדרי" בתחילת התפילה, מפני

להסביר, שאפשר שרבן גמליאל רצה לרמוז כאן משהו יותר עמוק. רבן גמליאל הרי היה רגיל להטיל את מרותו על החכמים. יש כמה פעמים בחז"ל שהראה את מרותו על ר' יהושע, פעם אחת דרש ממנו לבוא אליו במקלו ובמעותיו ביום הכפורים שחל להיות בחשבוננו (משנה ר"ה כה, א), ועוד. הוא דרש כפיפות. כיון שכך, רצה רבן גמליאל לומר להם: נכון, צריך שתהיה כפיפות לנשיא, אבל לא יותר מדי יותר מדי. לא לאבד את הכפיפות הישירה כלפי שמיא. הרי למה עבד פטור מן הסוכה? מפני שהסוכה היא צלא דמהמנותא. יושבים בצלו של הקב"ה. לכן עבד שיש עליו "צל" אחר, הוא נמצא תחת "צל" של בשר ודם, פטור מן הסוכה. וכן הישן תחת המטה, למה לא יצא ידי חובתו? הרי הוא יושב בסוכה? גם כאן הטעם הוא, מפני שיש עליו צל אחר שחוצץ כלפי הצלא דהימנותא, ומעכב מלקבל את הצילא דהימנותא. ולכן, גם אם אני דורש כפיפות, אל תהיו כפופים אלי יותר מדי, כי אז תהיה בזה "חציצה" כלפי הצלא דמהמנותא, שרק תחתיה אנו צריכים לחסות. זה מה שרצה רבן גמליאל לרמוז לחכמי ישראל שבאים לבקר אותם; שלמרות שהוא שואף שיקבלו את מרותו, אבל שיזכרו שהם תחת מלכות שמים, לא תחת מלכות רבן גמליאל.

כשאנו גומרים לשבת שבעה ימים בצל הסוכה, אנו נאספים הביתה ושמחים בשמחת התורה, השמחה הגדולה. זה האור שנשאר איתנו כל השנה. הרי אנו אומרים בתפילת יו"ט: "והשיאנו ה' אלקינו את ברכת מועדיך לחיים ולשלום לשמחה ולששון". חיים ושלום הרי איננו רוצים רק לשבעה ימים, אנו רוצים אותם לכל השנה. וא"כ גם שמחה וששון אנו רוצים לכל השנה. איך יהיו לנו שמחה וששון כל השנה? - על ידי התורה. שמחת תורה יכולה ללוות אותנו במשך כל השנה, עם נמישך לעסוק בה ולהתייגע בה במשך כל השנה. נשתדל לשמור על האור שקבלנו ביום הכפורים, דרך בין הזמנים לקראת הזמן הבא עלינו לטובה. "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום". יהי רצון שנזכה למועדים ולרגלים ולזמנים רבים של לימוד תורה, יחד עם כל בית ישראל, אמן!

לנבואתו של אבי כל הנביאים, שהוא זוכה לכוון להלכה למשה מסיני מתוך ידיעותו. עכ"פ, אין אור מחוץ לתורה. כל האור כלול בתורה.

ר"ה יוה"כ וסוכות - שלבים בנישואי כנסת ישראל עם הקב"ה

אם אנו זוכים ביום הכפורים להשתמש כהוגן באור הזה, לתקן כהוגן את העבירות שלנו, שכל הזדונות שנכשלנו בהם במשך השנה, כל מה שביטלנו מצוות עשה של תלמוד תורה, של אהבת ה', של יראת ה', של דבקות בה', ושל שאר מצוות שבין אדם למקום ושבין אדם לחברו, אחרי שפרקנו מעלינו את משא העוונות הכבד שרבץ עלינו - קל להגיע לשמחת הסוכות, זמן שמחתנו. כשאין עוונות, הלב שמח. להרגיש שיושבים בצילו של הקב"ה במשך שבעה ימים. אפשר להמשיך את ר"ה, יום הכפורים וסוכות לשלבי ההתקשרות שבין איש ואשה. ראש השנה הוא כקידושין שהאיש מקדש את האשה; יום הכפורים הוא שמחת הנישואין, "יום חתונתו" - זה מתן תורה (משנה תענית כו, ב), היינו יום הכפורים שניתנו בו לוחות אחרונות (המפרש [המיוחס לרש"י]). אח"כ שבעת ימי חג הסוכות הם כשבעת ימי החופה, שיושבים בחופה וכאים השושבינים לשמח שם עם החתן והכלה. היום לא נוהגים לעשות שבע ברכות בחופה, אבל בזמן חז"ל הרי עשו את כל השבע ברכות בחופה. מי הם השושבינים? השושבינים הם שבעים פרי החג שהם כנגד שבעים האומות (סוכה נה, ב). לא תמיד האומות רצויות לנו במיוחד, אבל אם הן מופיעות רק בדמות פר שנשחט על המזבח, זה לא נורא כל כך. אנו יושבים בחופה בצלו של הקב"ה, ושבעים אומות משמחות אותנו. אח"כ ביום האחרון, בשמיני עצרת, שולחים את כל האורחים הביתה, והחתן והכלה עוזבים את החופה ונכנסים הביתה, אל מעון הקבע שלהם. זהו יום שמחה של הקב"ה בישראל רעיתו, שקידש לו לאשה (ע"י סוכה שם).

הקשר ההדוק בין ישראל לקב"ה שמסומל בסוכה, מתבטא גם בהלכות הנוגעות לסוכה. המשנה מביאה, שמעשה שבאו הזקנים אל רבן גמליאל בחג, וטבי עבדו של רבן גמליאל שהיה עבד כנעני וע"פ דין פטור מסוכה, ישן תחת המטה. אמר רבן גמליאל לזקנים: "ראיתם טבי עבדי שהוא תלמיד חכם ויודע שעבדים פטורים מן הסוכה, ובא וישן לו תחת המיטה" (סוכה כ, ב). אומרת על כך המשנה: "לפי דרכנו למדנו, שהישן תחת המיטה לא יצא ידי חובתו". וקשה: וכי מי היו הזקנים בימי רבן גמליאל? ר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק, ועוד אנשים כערכם. האם לאנשים כאלה צריך היה ללמד את ה"תורה" הזאת, שעבד כנעני פטור מן הסוכה, ושהישן מתחת למיטה לא יצא ידי חובתו, מה שאצלנו יודעים כבר ילדים בכתה ב' ו-ג'?! חשבת